

**НАРАТИВ ФІЛОСОФСЬКОГО ПРОЗОВОГО ДИСКУРСУ
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ
МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ, ГАЛИНИ ПАГУТЯК,
ГАЛИНИ ТАРАСЮК)**

Уманська Т. О.

ВСТУП

Новітня філософська проза, яка має витoki в бароковому і просвітницькому дискурсі ХVІІІ століття й акумулює надбання інтелектуальної літератури ХХ століття, актуалізується в українській літературі на початку ХХІ творчим доробком низки письменників і письменниць, зокрема Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк.

Розмірковуючи про співвідношення літератури та філософії, дослідник В. Кемеров виокремлює три аспекти: перший – література є компонентом філософської системи, оскільки думка створюється за допомогою образів, називаючи це «літературою у філософії»; другий – література й філософія – це дві автономні культурні практики; третій – філософські засади літературних текстів, тобто «філософію в літературі». Л. Сипа¹, узагальнюючи ці роздуми, дослухається до думки С. Павличко про те, що «література завжди мала філософський підтекст, проте у ХХ столітті, в епоху небувалих історичних і суспільних катаклізмів і краху світових філософських систем, філософствування стало її домінантою»².

Філософські, зокрема екзистенційні, проблеми в новітній світовій і українській літературі беруть початок із осмислення ідей філософів Н. Аббаньяно, С. де Бовуар, Ж. Бодріяра, М. Бубера, А. Камю, С. К'єркегора, Ю. Крістєвої, Е. Левінаса, Г. Марселя, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартра, П. Тілліха, М. Хайдеггера, К. Ясперса тощо, психоаналітиків Е. Левінаса, В. Франкла, З. Фрейда, Е. Фромма, К.-Г. Юнга, а також кордоцентризму Г. Сковороди та П. Юркевича.

¹ Сипа Л. Жанрова природа європейського філософського роману. *Інтернаука*. 2018. № 16 (56). С. 58.

² Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі ХХ століття. К.: Либідь, 1999. С.368

Дослідники виявляють, що українська філософська проза має витоки в бароковому мисленні, яке представлено у філософсько-етичній концепції Григорія Сковороди, і просвітницькі традиції XVIII століття через кордоцентричний світогляд Памфіла Юркевича.

Наприкінці XX – на початку XXI століття актуалізується українська філософська, представлена низкою авторів і авторок, зокрема Галиною Пагутяк, Галиною Тарасюк і Мирославом Дочинцем. Серед наративних домінант особливого поширення набуває міфологічність і параболізм, тому жанровий різновид притчі або її елементи стають частотною структуро– й сенсотвірною ознакою.

Осмисленням філософської й інтелектуальної літератури кінця XX – початку XXI століття опікуються літературознавці Г. Бокшань, В. Герасимчук, М. Гіряк, А. Гризун, Т. Гундорова, Н. Зборовська, П. Іванишин, Г. Насмінчук, О. Поліщук, А. Рега, Н. Синицька (Н. Козачук), Л. Сипа, І. Старовойт, Т. Тебешевська-Качак, Р. Харчук. Низка досліджень філософського дискурсу української літератури Н. Зборовської, П. Іванишина, Ю. Квіта, Ю. Коваліва, С. Павличко, Н. Шляхової через герменевтичний, екзистенціалістський, феноменологічний, структуралістський аналіз виокремлюють центральну проблему, яку потрібно розв'язати: «безплідними є спроби шукати в художніх творах зміст, що виражений категоріями філософії, але потрібно і важливо визначити «модус переходу» філософської проблематики в художню»³. Однак ці пошуки, на думку О. Ставничої, виявляються обмеженими та недостатніми: «Можемо говорити, що в науковій рефлексії, по суті, відсутній філософсько-літературознавчий дискурс. Але ж кризь призму «старих» філософських проблем можна вияскравити новітні, які постали перед цивілізацією на початку XXI ст.»⁴.

Низка науковців, зокрема В. Герасимчук, А. Рега, Н. Синицька, Л. Сипа, О. Шикиринська, зазначає, що для світової філософської літератури XX століття, вершинним жанровим досягненням стає філософський роман. Оскільки саме в цей період виникає, за терміном Т. Манна, інтелектуальний і екзистенціалістичний романи. На писання, чому саме проза найкраще презентує філософську

³ Соловей Е. Поезія пізнання: Філософська лірика в сучасній літературі. К: Дніпро, 1991. С.18.

⁴ Ставнич О. Епістемологічний аспект романів-притч Г. Тарасюк. URL: <https://sworld.education/simpoz4/106.pdf>.

літературу, відповідає відоме зауваження Альбера Камю «Хочеш бути філософом – пиши роман».

О. Шикиринська розуміє філософську прозу як синтетичний вид художньої літератури, релігійної публіцистики й філософії, спрямований на трансляцію «ідейного змісту естетичних уявлень і філософських переконань х активним використанням традиційних риторичних прийомів, скерованих на мистецтво переконувати читацьку аудиторію»⁵. Це інтелектуально-логічний спосіб викладу думок у рамках літературного твору, пошук відповідей на основні питання буття саме засобами художньої образності.

Л. Сипа звертає увагу на недостатнє визначення поняття «філософський роман», представлене в «Літературознавчому словнику-довіднику». «Літературній енциклопедії», «Словнику літературознавчих термінів». Так, у «Літературознавчому словнику-довіднику» цей термін осмислюється як «величний епічний твір, у якому безпосередньо викладається світоглядна або етична позиція автора»⁶, у «Літературному словнику-довіднику» і «Словнику літературознавчих термінів» – як одночасне синтетичне утілення ідеї й художнє осмислення на рівні філософських узагальнень.

Становлення інтелектуальної філософської прози в українському дискурсі розпочинається із 20-х років ХХ століття творами В. Винниченка, В. Петрова, В. Підмогильного тощо. Однак, на думку Н. Синицької. їхній доробок має специфіку: «Українські автори вимушені були ховатися за масками, автокоментарями, спрямовувати критиків в інший бік, заховувати філософію своїх творів за яскравою інтригою і любовним сюжетом»⁷. У 40-х роках філософська проза розвивається в еміграційній літературі Е. Андрієвської, Ю. Косача, О. Мак, лише в 60-70-х рр. повертаючись в Україну (В. Дрозд. В. Земляк, В. Шевчук, Ю. Щербак). Однак розквіту починає набувати із 90-хх років у творах В. Шевчука, П. Загребельного, Галини Пагутяк, В. Тарнавського. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття актуалізується українська філософська література, представлена низкою авторів і авторок, зокрема Галиною Пагутяк, Галиною Тарасюк і Мирославом

⁵ Шикиринська О. Філософська проза як художній феномен риторичної епохи. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. 2014. Вип. 25. С. 246-256.

⁶ Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія. 2007.

⁷ Синицька Н. Характерні ознаки інтелектуальної прози. *Слово і час*. 2003. № 11. С. 76.

Дочинцем, у творчості яких меред наративних домінант особливого поширення набуває міфологічність і параболізм, тому жанровий різновид притчі або її елементи стають їхньою частотною структурою сенсотвірною ознакою.

О. Ставнича, послуговуючись спостереженнями за рисами українського філософського дискурсу Е. Соловей, виокремлює такі його ознаки: «некінцевий, неаксіоматичний характер питань і відповідей; ціннісна орієнтація пізнання; гуманістична та антропоцентрична спрямованість; розкриття процесу, шляху здобування й осягнення істин через приватний досвід як результат своєрідного позанаукового пізнання; «розчинення» філософської проблематики в повноті багатоаспектного романного наративу; тяжіння до притчевості; ускладненість образно-філософського моделювання сучасного світу; уписування в загальнокультурний контекст і водночас – зв'язок із фольклорною традицією; принцип наскрізної співмірності форми й змісту⁸; етичний максималізм; певна соціологізація художнього мислення». До цього додаються «філософічність як домінанта образно-стильової структури твору (Ю. Суровцев), як орієнтир змістовно-проблемної спрямованості; параболічне розширення часу й простору образів, а всього змісту творів – до глобального і вселюдського; ідеалізований герой; емоційно-експресивна сугестивність та невисокий ступінь системності художньо втіленого життерозуміння (на відміну від філософії); наявність ідейно-філософського ядра; афористичність; притчевість; складний хронотоп; ідейно обумовлена діалогізація; наявність ключових образів як ідейно-образної сітки твору; художній експеримент як подолання суб'єктивності відчуття-переживання, вихід до надособового роздуму, відтак – поєднання інтенціональності та рефлексійності, аналітичності й інтуїтивних осяянь; посилена ліризація оповіді/розповіді; значний шар абстрактних та збірних понять; ремінісцентність; «питальність» та сентенційність, що підкреслюють особливу зверненість до читача; планетарність, глобальність мислення – і увага до особистого досвіду й пам'яті (філософське співвіднесення часткового й загального)⁹. На думку дослідниці, притчевість і філософічність або дотичні, або збігаються у філософських творах.

⁸ Соловей Е. Поезія пізнання: Філософська лірика в сучасній літературі. К: Дніпро, 1991. С. 5-86.

⁹ Там само.

1. Притчевість і метафоричність філософської прози Мирослава Дочинця в збірці прозових мініатюр «ЄДИН»

Початок ХХІ ст. стає часом притчевих постмодерних пошуків Мирослава Дочинця, наративною особливістю творчості якого М. Васьків¹⁰ вважає повчання через розповідь, зокрема філософську збірку прозових мініатюр «Єдин» 2019 р., які сам автор називає сповіддю та притчею серця. Інтерпретація біблійної філософії через діалог із нею є провідною світоглядною засадою письменника. Притчевість, асоціативність, параболічність, полісемантичність, двоплановість як ознаки філософічності та інтелектуалізації сприяють універсальному рівню рецепції твору для усвідомлення його концепції, що має витoki у фольклорі, християнській традиції, настановах Григорія Сковороди. Центральним стає й образ головного героя-мудреця (романи-притчі «Вічник» і «Світован», збірки настанов «Многії літа. Благії літа», твори малих жанрів).

Сучасний український письменник, публіцист, видавець і блогер Мирослав Дочинець, «новий Сковорода», «український Паоло Коельо», «закарпатський Сократ», лауреат трьох міжнародних літературних премій, Національної премії імені Тараса Шевченка 2014 року за роман «Вічник», найплідніший автор-чоловік, що «розмовляє авторизмами», володар думок читачів, є помітним творцем новітнього літературного дискурсу зі своїм неповторним світоглядом і авторським ідіостилем. Новатор-експериментатор, митець створює своє літературне поле, просякнуте особливою філософічністю, притчевістю, метафоризацією, яке потребує розкодування та осмислення.

Дослідженням феномену Мирослава Дочинця опікуються критики О. Гаврош, Є. Сверстюк, Л. Скорина, М. Слабошпицький, П. Сорока, літературознавці М. Васьків, Л. Горболіс, О. Капленко аналізують генезу ідіостилю, А. Вегеш, В. Базилевич, О. Іщенко, О. Коцарев, О. Щур досліджують філософічність, імпресіоналистичність, інтермедіальність, метафоризацію, знання читачької психології, а О. Іщенко 2018 року підсумовує рецепцію творчості письменника в літературно-критичній думці та наполягає на її неоднозначності. Притчевість в українській літературі досліджує низка науковців, зокрема Ю. Веремчук, Ю. Григорчук, С. Демченко,

¹⁰ Васьків М. Наративні особливості «Криничара» М. Дочинця: повчання через розповідь. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2013. Вип. 1. С. 25–29.

І. Клим'юк, О. Колодій, Г. Полякова, проте бракує розробок, присвячених осмисленню творчого доробку саме Мирослава Дочинця.

До особливостей притчевої або концептуальної прози дослідники С. Величко, Ю. Веремчук, І. Клим'юк, відносять такі: своєрідну двоплановість; ситуації морального експерименту (лабораторних ситуацій); багатопланові символічні образи; використання у творі параболи; ускладнення часопросторові характеристик; спорідненість притчевості та іронічності; театральність; традиційну біблійну символіку; вихід на рівень міфологічного світовідчуття.

Так, Ю. Веремчук стверджує, що «про притчевість можемо говорити кожного разу, коли зміст твору постає ширшим від того конкретного одиничного тлумачення, що випливає з його безпосереднього сюжету, тобто у випадку появи смислових нашарувань на поверхні твору»¹¹. Такі тексти, на її думку, потребують від читача певних інтелектуальних зусиль, аналітичних здібностей, умінь проводити паралелі й бачити майбутні перспективи, рефлексувати за допомогою власного досвіду, та безперечногo уникнення однозначних висновків, тому стають не просто художнім осмисленням, а способом опанування дійсності. Причому унікальну авторську концепцію та світобачення читачеві потрібно розкодувати та усвідомити.

Цілком зрозуміло, що йдеться про полісемантичність таких творів, яка сприяє асоціативному баченню, під яким Ю. Веремчук розуміє зв'язок між зображувальним і паралеллю, що виникає у свідомості автора та реципієнта на основі власного досвіду, а тому основною специфікою його є двоякість.

У конкретному художньому творі притчевість реалізується через низку прийомів: узагальнений характер розповіді; філософічність; універсальність проблематики; перетворення сюжету на модель певної ситуації; умовність місця та часу; вихід за межі конкретного тлумачення образу, символу, концепту.

Подається певна завуальована модель для філософського осмислення, яка може покладатися на параболічне стереоскопічне зображення дійсності, яке за С. Величко¹² спроможне розширити

¹¹ Веремчук Ю. Притчевість та асоціативність у поезії п'єси-притчі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. Вип. 30. С. 153.

¹² Величко С. Поняття «параболічний роман» як літературознавча проблема. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*. 2018. № 1 (21). С. 27 – 32.

явище, зробити його типовим і проблемним, із глибоким гуманістичним змістом. При цьому актуалізуються асоціативність, полісемантичність, двоплановість через підтекст, висока тональність і міфологічна широта.

Отже, притчевість, асоціативність, параболічність, полісемантичність, двоплановість як ознаки філософичності та інтелектуалізації сприяють універсальному рівню рецепції твору для усвідомлення його концепції.

Витоки ознак притчевості спостерігаються в давній дидактичній літературі різних родів у жанрах апологу, байки, притчі, повчальної повісті, повчання, послання, мораліте, шкільної драми, які аргументують авторську концепцію через певний процес моделювання мислення, так зване пряме повчання. Нині такого безпосереднього впливу автори намагаються уникати за допомогою різних художніх прийомів, як-от: конструювання образів персонажів через психологічну вмотивованість їхніх учинків; внутрішній діалог; двочленна будова твору (приклад – пояснення); заміна повчальних висловів фігурами художнього синтаксису (це провідна риса ідіостилю Мирослава Дочинця); введення загальнолюдського контексту; міфологізм часу та простору; архетипізація. У такий спосіб замість дидактизму використовується філософичність.

У світовій літературі притчевість репрезентовано низкою творів, серед яких новели-притчі (Ф. Кафка «Вирок», «Перевтілення», «У виправній колонії»; І. Андрич «Притча про візирогого слона»), повісті-притчі (Е. Гемінгвей «Старий і море»; Т. Пулатов «Друга подорож Каїна»; В. Распутін «Прощання з Матрьорою»); роман-притча (Г. Мелвілл «Мобі Дік, або Білий кит»; Дж. Конрад «Олмейрова примха», «Лорд Джім»; А. Камю «Чума»; Г. Гарсія Маркес «Сто років самотності», «Осінь патріарха»; В. Голдінг «Володар мух», «Спадкоємці», «Вільне падіння», «Шпиль», «Піраміда», «Бог Скорпіон», «Ритуал посвяти»; Ч. Айтматов «Білий пароплав», «І довше року триває день», «Плаха»; О. Чіладзе «Ішла дорогою людина», «І кожен, хто зустрінеться зі мною...», «Залізний театр» тощо); драми-притчі (брати Чапеки «3 життя комах»; Б. Брехт «Гостроголові та круглоголові», «Добра людина із Сичуані», «Кар'єра Артура Уї», «Кавказьке крейдяне коло»).

Варто зауважити, що притчевість є лише стильовим прийомом, а не жанром твору, для яких характерні домінування головної думки над художніми способами її втілення й оповідь заради повчання.

Основоположником української притчевої літератури є Григорій Сковорода, пошуки якого продовжують письменники ХІХ ст. П. Білецький-Носенко, П. Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський, Г. Квітка-Основ'яненко, а згодом Т. Шевченко («Царі», «Неофіти», «Осії. Глава ІV. (Подражаніє)», «Колись-то ще во время оно...», «Саул», «Псалми Давидові», «Пророк», «Марія», «Молитва» тощо), С. Руданський, П. Куліш, Ю. Федькович, М. Старицький. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. притчева образність стає провідною (образи-алегорії, образи-ідеї, образи-архистилі, образи-прикладі, образи-символи) для параболічного розуміння естетичної сутності явища образи будуються за антонімічним принципом (І. Франко «Смерть Каїна», «На Святоюрській горі», «Терен у носі», «Мойсей», «Істар»; Леся Українка «Роберт Брюс, король шотландський», «Вавілонський полон», «Адвокат Мартіан», «Триптих»: Б. Грінченко «Магільда Аграманте», «Живуча вода»; М. Вороний «Свшан-зілля», «Притча про матір»; П. Грабовський «До сіячів» тощо).

У 60-х рр. ХХ ст. притчевість повертається та синтезується з різними жанрами – низкою сонетів Д. Павличка, балад І. Драча, епітафії «Гнівні сонети» В. Симоненка, поезіями Л. Костенко, Р. Лубківського, І. Жиленко, П. Перебийноса, а параболічне зображення стає притаманне химерній необароковій прозі («Лебедина згряя», «Зелені млини» В. Земляка, «Дім на горі», «На полі смиренному» В. Шевчука, «Оглянься з осені» В. Яворівського тощо).

Початок ХХІ ст. стає часом пошуком притчевого постмодерного розмаїття Мирослава Дочинця, нарративною особливістю творчості якого М. Васьків¹³ вважає повчання через розповідь. М. Дочинець у 2019 році презентує свою чергову філософську збірку прозових мініатюр «Єдин»¹⁴, які сам автор називає сповіддю та притчею серця. Отже, притчевість як спосіб художнього узагальнення дійсності стає, на думку І. Клим'юк, «одним із засобів інтелектуалізації в українській літературі та ознакою входження її у світовий літературний процес»¹⁵.

¹³ Васьків М. Наративні особливості «Криничара» М. Дочинця: повчання через розповідь. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2013. Вип. 1. С. 25–29.

¹⁴ Дочинець М. Єдин: [прозові мініатюри]. Мукачево: Карпат. вежа, 2019. 252 с.

¹⁵ Клим'юк І. Притчевість як спосіб художнього зображення дійсності. *Питання літературознавства*. 1996. Вип. 3. С.140.

Прозові мініатюри Мирослава Дочинця можна вважати новелами із елементами притчевості, спостерігаються такі досліджені її ознаки в текстах:

1. Параболічна структура. Своєрідним обрамленням і алюзіями слугують епіграфи та елементи новел. Так, на початку збірки подаються епіграфи «Я не один. Я єдиний серед інших одинаків» (Генрі Мюллер), «Краще ім'я – твоє, краще місце – твоє, кращий час – твій» (старий рукопис невідомого автора), до яких автор звертається у своїх замальовках – «Якщо в тебе є ти, якщо ти з собою – ти не один. Ти – ЄДИН» («ЄДИН») ¹⁶; «ЄДИН – з усіма, поза всіма, при собі і в Богові. Бо збагнув, що краще ім'я – твоє ім'я, краще місце – твоє місце, кращий час – твій час» («Твоє ім'я, твоє місце, твій час») ¹⁷.

2. Двоплановість або наявність підтексту. Головна ідея – кожна особистість єдина, неповторна, виняткова, сприймається такою, як вона є – осмислюється на чотирьох підтекстових рівнях: особистісному, національному, християнському, загальнолюдському.

3. Ускладнений часопростір, який необмежений просторовими та часовими рамками. Відбувається із різними потенціями та умовностями – «Не сьогодні», – крикнув дуже заклопотаний і вкрай зайнятий чиновник середньої руки. «Ні, сьогодні...» (відповіла смерть у замальовці «Не сьогодні») ¹⁸; «Вчора все було з тобою, Сьогодні все твоє при тобі, Завтра все буде над тобою» («Вчора, сьогодні, завтра...») ¹⁹; «Де б ти не був, ти – Дома» («Дома») ²⁰; «Якщо вибираєш шлях – думай про Путь» («У дорозі») ²¹. Найголовніше – «Час стоїть. Минаєм ми» «Ми» ²².

4. Міфологічне світовідчуття. Особливістю світосприйняття Мирослава Дочинця є глибоко релігійний християнський світогляд, поєднаний із язичницькими «вкрапленнями», як у Богдана-Ігоря Антонича. Про амбівалентність світовідчуття та навіть сприйняття художнього тексту: «Метеликів двоє. І тих, що при книжці, двоє. Письальник і читальник. Сівач і пожинач Слова» («Тінь метелика») ²³;

¹⁶ Дочинець М. Єдин: [прозові мініатюри]. Мукачево: Карпат. вежа, 2019. С. 243.

¹⁷ Там само. С. 240.

¹⁸ Там само. С. 155.

¹⁹ Там само. С. 187.

²⁰ Там само. С. 170.

²¹ Там само. С. 175.

²² Там само. С. 102.

²³ Дочинець М. Єдин: [прозові мініатюри]. Мукачево: Карпат. вежа, 2019. С. 243.

«Можна в поті чола котити камінь угору, можна з каміння скласти цілу гору, звести палац або пишний надгробок, а можна камінь покласти в підмурівок Храму. Щоб руки, груди, серце і дух стали вільними» («Камінь»)²⁴; про нерозривну єдність із природою – «Двічі на день, уранці й увечері, занурююся в Латорицю. Щоби води її по душу обгорнули мене. Бо вони протікають не біля тебе, а через тебе. Бо це на правду не вода, а ВОДИ, народжені горами, напоєні струмками, наснажені корінням, очищені камінням, нагріті сонцем, заохоложені місяцем, насичені воздухами («Води вічного русла»)²⁵.

5. Символічні образи, які мають релігійні підвалини. Серед них – архетипи Бог, Душа, янгол, Дім, Дорога, Яйце, Слово, Живло, Мати, батькова рука, колесо життя, дитина, ключ небесний, книга, крила життя.

6. Біблійна символіка, якою просякнутий увесь твір, і яка сприяє глибокому філософському обміркуванню неповторності Людського Шляху, – «Господь створив світ і залишився в ньому. І в цьому смисл творчості» («Бог на кухні»)²⁶. Символічним є один із епіграфів твору із Блаженного Августина – «Ми не знаємо, скільки не з нами наших і скільки не наших», подане через призму афористичності та метафористичності.

7. Моральний експеримент. Автор пропонує ситуацію екзистенційного вибору між Добром і Злом, різними цінностями. Його новели містять у собі інтелектуальну загадку, спонукаючи, замислившись над вічними питаннями буття, разом із письменником знайти свою істину. «Вона не була Моною Лізою, зате залишила цьому світові свою неповторну усмішку. Жінка зі спотвореним обличчям і прекрасною долею», оскільки «Вміти насолоджуватися життям – значить жити двічі» («Усмішка в дзеркалі»)²⁷. «Якщо за один день не можна змінити життя, то можна змінити думки, які можуть назавжди змінити твоє життя» («Одна година одного дня одного року»)²⁸.

Ознаками, характерними для притчевого тексту, є влучні та афористичні заголовки до творів, оскільки, як стверджує Ю. Карпенко, «Назва акумулює в собі художній задум, ідейний зміст твору, становить його візитну карточку. Якщо шукати у творі

²⁴ Там само. С. 29.

²⁵ Там само. С. 124.

²⁶ Там само. С. 20.

²⁷ Дочинець М. Єдин: [прозові мініатюри]. Мукачєво: Карпат. вежа, 2019. С. 94-96.

²⁸ Там само. С. 172.

найважливіше слово чи словосполучення, то ним, безперечно, треба визнати назву твору»²⁹.

Для Мирослава Дочинця притаманні лаконічні метафоричні заголовки із «вузловим елементом твору», «як командир ... найістотніший елемент» (Ю. Карпенко³⁰), бо «назва тим ліпша, чим вона менша і чим більше несе в собі художньої інформації»³¹. Саме такою і є назва збірки притч Мирослава Дочинця «ЄДИН».

У словниках, окрім Бориса Грінченка, не вдалося знайти посилання на слово ЄДИН: єдин, єдна, не числівник = один. Єдин гроші складає, а другий мішок шиє в усній народній творчості³². Значення єдин як синоніма до слова один у сучасних тлумачних словниках – назва числа та його цифрового значення; у значенні істота чи предмет, подібні за сукупністю; самотній, одинокий, одинак; тільки цей; той самий, однаковий, тотожний; цілісний, неподільний; єдиний; перший серед названих; якийсь; весь час, постійно, безперервно, проте подано тлумачення спільнокореневого слова єдиний – один, без інших; внутрішня єдність, цілісність, неподільність; тісно зближений, згуртований; загальний, спільний для всіх.

До цього твору Мирослав Дочинець, на думку А. Вегеш, називає свої твори промовисто метафористично – «Вічником, Криничарем, Горянином, Світованом, здебільшого ігноруючи традиційне наймення, яке людина отримує при народженні, застосовуючи цей художній прийом автор вияскравлює «надособистісний» характер виголошуваних істин»³³. Оскільки ці герої – не носії «характеру», а «ідеологи», речники важливих екзистенційних тез, про що він неодноразово стверджує в інтерв'ю.

Так само символічною є і назва ЄДИН. У передмові до збірки Мирослав Дочинець зауважує, «що ти є саме такий. Єдин у своїй особності, винятковості, неповторності», а книжка – «це – розсипи животворних зернят, у кожному з яких живе насінина, дерево і плід самоспізнання».

Отже, авторське новоутворення ЄДИН, характерне для ідіостилю Мирослава Дочинця (Вічник, Криничар, Світован), поєднує, на

²⁹ Карпенко Ю. Назва твору як об'єкт ономастики (переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). Літературна ономастика: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29.

³⁰ Там само. С. 36.

³¹ Там само. С. 34.

³² Словарь української мови: в 4 т. Т. 1 / за ред. Б. Грінченка. К., 1907–1909. С. 466.

³³ Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2014. Вип. 2. С. 9.

думку А Вегеш³⁴, «інформаційний зміст (інформаційно-стилістичну функцію) і оціночний момент (емоційно-стилістичну функцію), які разом працюють на ідею, художній задум, виражають сокровенне, мають кілька змістових шарів, що вказують на різні думки і оцінки письменника»³⁵. Причому Ю. Карпенко стверджує, що «видумування назв – особливий талант. Є люди, які добре пишуть, але не вміють давати назви своїм речам. І навпаки»³⁶, його спостереження стосуються й майстерності автора, якого досліджуємо в цій штудії.

Досліджене дає підстави стверджувати, що збірка мініатюр і сповідь серця Мирослава «Єдин» у притчевій формі відкриває нам інший світ, чи інший духовний вимір світу, «граціозно вглиблений» (Василь Стус), інтелектуально наснажений, філософськи полівалентний. Індивідуальні особливості світосприймання та художнього осмислення спричиняють перевагу у творчому доробку автора притчевих форм, якими просякнуті заголовки новел, їхня структура, образна система. У збірці наявні всі ознаки постмодерної притчевості, зокрема параболічність, метафоризація, полісемантичність, двоплановість, ускладненість часопростору, міфологічне світовідчуття, біблійна символіка, моральний експеримент.

2. Наративні стратегії неоміфологічної філософської прози Галини Пагутяк

Ідіостиль Галини Пагутяк (Галина Москалець), на який відчутний вплив східної та західної філософії, зокрема К. Кастанеди, ґрунтується на казкових і барокових мотивах, трансформує власну свідомість авторки, що є інтуїтивно архетипною екзистенцією, як свідомість, що вписана у твір. На думку М.Хопта, через призму екзистенційної рефлексії письменниці створює постмодерну неоміфологічну філософський прозу (збірка «Господар», новели «Потрапити в сад», «Гірчичне зерно», «Записки Білого Пташка»,

³⁴ Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. праць. Вип. 19. Ужгород: Говерла, 2014. С. 20.

³⁵ Карпенко Ю. Назва твору як об'єкт ономастики (переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 31.

³⁶ Там само. С. 33.

диалогія «Королівство» та «Книгоноші з Королівства», «Магнат», «Сни Юлії і Германа», «Захід сонця в Урожі», «Зачаровані музиканти», романи «Писар Східних Воріт Притулку», «Писар Західних Воріт Притулку», «Урізька готика», «Біограф Леонтовича», «Слуга з Добромилія»).

Творчість Галини Пагутяк останнім часом активно входить у коло наукових інтересів у дисераційних дослідженнях А. Артюх «Проза Галини Пагутяк : герметичність як домінанта індивідуального стилю» (2009), І. Білої «Метароман Галини Пагутяк: текст і контекст» (2011), О. Вещикової «Наративні стратегії містичного в художньому творі (на матеріалі прози В. Шевчука, Г. Пагутяк і В. Даниленка» (2017), Бокшань Г. «Неоміфологізм у художній прозі Галини Пагутяк» (2017). У низці досліджень осмислюються певні аспекти її ідіостилю серед інших персоналій, зокрема Н. Герасименко в роботі «Художній діалог автора і персонажа в новітній українській прозі (90-ті рр. ХХ ст.)» аналізує магічний реалізм, О. Карабльова («Художні версії проблеми самотності у сучасній жіночій прозі») – екзистенційні тенденції, О. Поліщук – суб'єктивно-авторські начала, Т.Тешевська-Качак («Художні особливості жіночої прози 80-90-х років ХХ ст.») – експериментальний характер змісту та форми. Дослідники В. Агєєва, Є. Баран, Ю. Винничук Є. Нахлік, Т. Бовсунівська, М. Гірняк, Т. Гундорова, Р. Мовчан, Є. Нахлік, О. Поліщук характеризують доробок авторки як визначне явище постмодерної неоміфологічної прози, а М. Жулинський пише літературознавчі передмови до книжок авторки.

А. Артюх³⁷ спостерігає наближення ідіостилю Галини Пагутяк до поезії герметизму італійських літераторів 1920-1930 рр., французького символізму, особливо С. Маларме, що полягає в містичному осмисленні, символізації дійсності, створенні іншої реальності; Н. Герасименко досліджує магічний реалізм, у якому поєднується реальність і містика; В. Агєєва, Т. Гундрова через фантастично-казкові перетворення наголошують на фентезійному жанровому співвідношенні текстів; Г. Бокшань³⁸ аналізує специфіку

³⁷ Артюх А. Герметичність як засіб світобудови у прозі Галини Пагутяк. Множинність часопросторових моделей. *Slavistika v modernim svete* : Konferencija mladih slavistů III. Praha, 2008. С. 117-124.

³⁸ Бокшань Г. Неоміфологізм у художній прозі Галини Пагутяк. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Bokshan_Halyna/Neomifolohizm_u_khudozhnii_prozi_Halyna_Pahutiak/.

візуалізації міфомислення письменниці, яка співвідноситься із сприйманням А. Мердока, Дж. Фаулза, Р. Бредбері.

Для неоміфологізму ХХ – ХХІ ст., за Я. Погребною, притаманно апелювання «до загальних схем міфологічного мислення, до комплексу міфів, що утворюють сферу колективного позасвідомого, передбачаючи співвіднесеність нового тексту з архетипом, часто не інтерпретуючи певний архаїчний міф як такий»³⁹.

Г. Бокшань виокремлює такі засадничі принципи неоміфологізму Галини Пагутяк, яка «реанімує готичну манеру письма» (за Г. Жуковською) у постмодерну добу української літератури: «1) транспонування міфологічних образно-мотивних комплексів у художній часопростір; 2) побудова сюжету антропоцентричного неоміфу як етапів біографії міфологічного героя (індивідуації)»⁴⁰. Так, неоміф про *Притулок* є протиставленням символів утопічного «вічного блаженства», прийом створення діалогії «Королівство» і «Книгоноші з Королівства» поєднує готичне й комічне в пародійній демонології, архетип культурного героя репрезентує роман «Слуга з Доброміля», сюжетотвірну функцію в «Магнаті» здійснюють міфологічні образи дому, дороги, мотиви мандрів і самопізнання. У такий спосіб «художній світообраз створюється поєднанням міфологічного і культурно-історичного, духовно-автобіографічного й філософсько-міфологічного, утопічного й антиутопічного дискурсів»⁴¹. Реалізуються виявлені принципи в жанровому розмаїтті серед «прозових імпрровізацій» письменниці чільне місце посідають фентезі, філософсько-фантастична повість, повість-містерія «маленький роман» і навіть експериментальний екзотичний жанр (дзуйхіцу).

М. Жулинський⁴² у передмові до збірки «Діти», аналізуючи «прозові імпрровізації» Галини Пагутяк, звертає увагу на «надзвичайну атмосферу художнього світу», Н. Зборовська⁴³ підкреслює сюрреалістичність творчої манери письменниці, яка

³⁹ Погребна Я. Аспекти сучасної міфопоетики. URL: <http://www.niv.ru/doc/pogrebna-ya-aspekty-ifopoetiki/index.htm>.

⁴⁰ Бокшань Г. Неоміфологізм у художній прозі Галини Пагутяк. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Bokshan_Halyna/Neomifolohizm_u_khudozhnii_prozi_Halyny_Pahutiak/.

⁴¹ Бокшань Г. Неоміфологізм у художній прозі Галини Пагутяк. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Bokshan_Halyna/Neomifolohizm_u_khudozhnii_prozi_Halyny_Pahutiak/.

⁴² Пагутяк Г. *Діти. Діти : повісті і роман*. Київ : Рад. письменник, 1982. С. 13.

⁴³ Зборовська Н. Психологічний аналіз і літературознавство: Посібник. К., 2003. С. 97.

«разом із своїми героями тікає у якийсь чудернацький, вигаданий світ сюрреалістичних видінь, марень, снів», Є. Баран⁴⁴ усвідомлює її твори як сакральний текст, якому ніхто не вірить.

Усі дослідники, зокрема А. Артюх, Г. Бокшань, О. Вещикова, Тебешевська-Качак, погоджуються з тим, що філософічність є провідною рисою неоміфологічного ідіостилю Галини Пагутяк.

На думку А. Артюх⁴⁵, творчість письменниці має глибоке підґрунтя у філософських сентенціях Григорія Сковороди, особливо в теорії самопізнання, причому для неї також характерний «екзистенційний струмінь», який полягає в осмисленні проблем сенсу людського буття, взаємодії індивіда й суспільства. Герметичність Галини Пагутяк, за А. Артюх, «упорядковує художню структуру творів відповідно до авторського світогляду, філософських поглядів, громадянської позиції»⁴⁶. Ідеться також про герметичність часопростору, який репродукується через «змалювання застиглості часу та замкненості простору»⁴⁷.

Образи персонажів, яким А. Артюх влучно дає назву «сковородинівська людина» як виразник ідеї «сродної праці», які осмислені через теорію самопізнання, – це Михайло Басараб із повісті «Гірчичне зерно», писарі Антон і Яків із диалогії про Притулок, головний герой роману «Слуга з Добромиля», біограф-бібліотекар із роману «Біограф Леонтовича»), Северин із «Магната».

Трансформуючи ідеї Григорія Сковороди, Галина Пагутяк художньо подає моделі пізнання людиною себе. Романи «Писар Східних Воріт Притулку» та «Писар Західних Воріт Притулку» репрезентують початок цього шляху, роман «Біограф Леонтовича» і повість «Гірчичне зерно» – завершальний етап, а роман «Слуга з Добромиля» – усю модель від народження до підсумку. Варто зауважити, що український філософ до ідеї «сродної праці» додає ідею «нерівної рівності», які втілені в головному героєві «Слуги з Добромиля» в самопізнанні без зазіхання на чуже.

⁴⁴ Баран Є. Зоїлові трени: літературно-критичні тексти. Л., 1998. С. 98-100.

⁴⁵ Артюх А. Герметичність як засіб світобудови у прозі Галини Пагутяк. Множинність часопросторових моделей. *Slavistika v modernum svete* : Konference mladšch slavistů III. Praha, 2008. С. 117-124.

⁴⁶ Артюх А. Герметичність як засіб світобудови у прозі Галини Пагутяк. Множинність часопросторових моделей. *Slavistika v modernum svete* : Konference mladšch slavistů III. Praha, 2008. С. 120.

⁴⁷ Там само. С. 122.

У «Магнаті» філософськи осмислюється образ *дороги*, що є символом життєвого вибору та пошуків справжнього «Я». Через хибність обрання «сродної праці» («<...> стелилася мені одна дорога, але вітцівська рука направила мене на іншу»⁴⁸) Северина авторка підводить до більш широкого узагальнення: вона стає, за Г. Бокшань, «символом помилкового ціннісного вибору людства: «<...> сей світ зблудив зі своєї дороги, чорне називає білим, а біле чорним, з добра насміхається, а зло милує»⁴⁹. Сковородинівські ідеї яскраво переосмислює світобудова *Притулку*, у якому, проходячи від Східних Воріт до Західних, подорожній пізнає необхідні для життя істини, але передусім себе. У самому *Притулку* кожен знаходить споріднену справу, про яку ще філософ Епікур зауважує: «Подяка блаженній натурі за те, що потрібне важке зробила не важким, а важке – не потрібним», а Григорій Сковорода актуалізує в байці «Бджола та Шершень». Тільки в гармонії зі світом людина може зростати духовно. До того ж, події відбуваються в *простір помежів'я* (біля Воріт), що символізує процес самопізнання, а мандри між ними (алюзія на життєвий шлях Г. Сковороди) уособлюють його етапність і кінцеве досягнення гармонії між духовним і фізичним існуванням.

О. Вещикова зауважує, що нараторами для творів обрано «прецедентні тексти, закорінені у свідомість реципієнта як культурні коди, – широковідомі міфи, тексти Біблії, твори Данте, В. Шекспіра, Г. Сковороди, М. Гоголя, М. Булгакова, Г. Квітки-Основ'яненка, що посилює ефект від навіювання читачеві містичного настрою внаслідок упізнаності»⁵⁰.

Інтерпретація біблійних культурних кодів є домінантною у філософському осмисленні проблем буття в творчому доробку Галини Пагутяк. «Перше творче видіння» (за визначенням авторки)⁵¹), повість «Діти» переосмислює в неоміфологічному ключі християнський космогонічний міф про безіменних хлопчика та дівчинку, а потім, посиляючись на претекст: «Хлопця я назвала Адамом – дівчину Євою. З них почалася історія»⁵².

⁴⁸ Пагутяк Г. Магнат: роман. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. 2014. С.88.

⁴⁹ Там само. С. 230.

⁵⁰ Вещикова О. Типологія літературного пролепсису в контексті наратологічних концепцій часу. *Держава та регіони: науково-виробничий журнал*. Серія: Гуманітарні науки. 2014. № 4 (39). С. 21–24.

⁵¹ Пагутяк Г. Діти. *Діти: повісті і роман*. Київ: Рад. письменник, 1982. С. 13–60.

⁵² Там само. С. 22.

Алюзія на священну Книгу присутня в новелі «Одного разу Вавилонська вежа...» й есе «Вежа, яку будують згори», які представляють філософську ідею про те, що пересічна людина не зрозуміє гармонію Всесвіту, поки не усвідомить опозицію «верх-низ», і тому не побудує вежу й не досягне неба. Новела «Хам, син Ноя» філософські репрезентує: «У когось народився син. У когось поховали товариша сьогодні пополудні»⁵³.

У параболічній повісті «Записки Білого Пташка», яка також переосмислює біблійну притчу про Вавилонську вежу, за Т. Тебешевською-Качак⁵⁴, створено новітню міфологему сучасного Вавилону суспільства ХХ століття. О. Поліщук інтерпретує образ Вежі як «своєрідний гегемон зла», антисвіт, що породжує марнославство, зраду, страх, незадоволення життям і рабську покору»⁵⁵. Через потік свідомості як манеру письма Галини Пагутяк, що «рухається в напрямку до себе»⁵⁶ (О. Поліщук), подається образ Білого Пташка, який символізує радість, спокій, полегшення, оберігає людей від зла, але не може повністю зруйнувати антисвіт.

«Маленький роман» «Філософський камінь» продовжує філософсько-біблійні шукання Галини Пагутяк. Опозиція «духовне-матеріальне» передається через протиставлення філософського каменя духовному, який «перетворював весь світ на речі» перетворював весь світ на речі»⁵⁷ і робив людей служниками мамони, поглиблюючи духовну кризу сучасної цивілізації. Мотив мандрів і образ подорожнього поглиблює інтерпретацію пошуків справжніх сенсів життя, бо «дорога, простір робили все дріб'язковим і неважливим»⁵⁸. Загибель зайця під колесами машини символізує винищення природи за допомогою технологій.

Параболічне «Гірчичне зерно» пов'язане з біблійною притчею та однойменним оповіданням І. Франка. У творі філігранно переплітаються філософські ідеї свободи людини А. Шопенгауера, Ж.-П. Сартра і кордоцентризм Г. Сковороди та П. Юркевича. На

⁵³ Пагутяк Г. Кров і піт вигаданого світу : новели та оповідання. *Потонули в снігах : новели, оповідання та есеї*. Львів : ЛА «Піраміда», 2010. С. 13–86.

⁵⁴ Тебешевська-Качак Т. Особливості художньої прози Галини Пагутяк (жанрово-стильовий аспект). *Слово і Час*. 2003. № 9. С. 51–58.

⁵⁵ Поліщук О. У пошуках незайманого світу. *Слово і Час*. 2002. № 7. С. 65.

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Пагутяк Г. Філософський камінь. *Діти : повісті і роман*. Київ : Рад. письменник, 1982. С. 248.

⁵⁸ Там само. С. 298.

думку Т. Тебешевської-Качак, центральною стає ідея віри людини в себе («Уже тепер шукаємо Бога в собі, бо у небі зневірилися»), а також відчуття абсурдності існування»⁵⁹. Крім осмислення фольклорно-неоміфологічної легенди про знищення Біди, символічного образу гірчиного зерна, утопічного символічного концепту міста Уріж («Уріж – то було єдине місце в усьому світі, де правда торжествувала над кривдою, а ласка над жорстокістю <...>. Коріння кожної людини востає у таке місце, але іноді треба прожити кількасот років, щоби віднайти свій Уріж – урізаний долею клаптик⁶⁰ землі, який минають війни, хвороби, смерть»⁶¹), у повісті змальовано образ *перлини*. Головний герой Зоріан Доленго-Ходаковський (1784–1825) (прототип – польський і український фольклорист, етнограф і археолог Адам Чарноцький) самоідентифікується: «Я – ловець, але не ловлю звірини і душі чиеїсь не ловлю. Моє діло маленьке – ловити слова на папір»⁶².

На думку М. Гірняк, міфопоетична проза Галини Пагутяк, що тяжіє до містики та фантастики, містить «глибокі символи та інтелектуальні рефлексії про місце людини у світі та сенс її існування»⁶³, які потребують розкодування, зокрема образ *Притулку* із диалогії «Писар Східних Воріт Притулку» і «Писар Західних Воріт Притулку», що є, за Т. Тебешевською-Качак, «суцільним метатекстом, сплавом притч, переказів, снів, історій окремих прибульців, літературних і біблійних ремінісценцій і навіть фрагмента театрального дійства»⁶⁴.

Інтерпретувати ідею *Притулку*, на думку Г. Бокшань, допомагає фінальна фраза однієї книжки Бібліотеки «Притулок – це я», яка суголосна біблійному «царство Боже всередині вас» і сквородинівському шляху самопізнання – «пізнай самого себе»

⁵⁹ Тебешевська-Качак Т. Особливості художньої прози Галини Пагутяк (жанрово-стильовий аспект). *Слово і Час*. 2003. №9. С.51-58.

⁶⁰ Пагутяк Г. Гірчице зерно : повість. *Гірчице зерно : повісті*. Київ : Радянський письменник, 1990. С. 29.

⁶¹ Там само. С. 114.

⁶² Гірняк М. Від притулку до дому: специфіка часопросторових координат у диалогії Галини Пагутяк «Писар Східних воріт притулку» і «Писар Західних Воріт притулку». *Сучасні літературознавчі студії*. Феномен дому в літературознавчій перспективі. № 13. 2016. С. 138-152.

⁶³ Тебешевська-Качак Т. Особливості художньої прози Галини Пагутяк (жанрово-стильовий аспект). *Слово і Час*. 2003. № 9. С. 51-58.

⁶⁴ Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку. *Писар Східних Воріт Притулку; Писар Західних Воріт Притулку : романи*. Львів : ЛА «Піраміда», 2001. С. 120.

і «шукай себе всередині себе». Галина Пагутяк, образно підсумовуючи екзистенційні пошуки людини, доходить висновку, що «все сховане в ній самій, що вона стає Притулком, цією скринькою, де зібрані всі скарби минулого, майбутнього і теперішнього»⁶⁵.

Г. Бокшань, посилаючись на зауваження Р. Бредбері «про функціональність просторової моделі «острова», що допомагає створювати паралельні реальності, притаманні неоміфологічній літературі»⁶⁶, виявляє аналогії в романах «Зачаровані музиканти» Галини Пагутяк і «Єдиноріг» А. Мердок, в антиутопіях «Господар» і «Марсіанські хроніки» Р. Бредбері, у повістях «Спалене листя» та «Вежа з чорного дерева» Дж. Фаулза, у творах «Втеча звірів, або Новий бестіарій» і «Каспар Гаузер, або Лінощі серця» Я. Вассермана. Так, у неоміфологічній казці «Лялечка і Мацько», у якій хлопчик Лялечка вигадує друга-лиса, що має спорідненість із «Фарбованим Лисом» Івана Франка та «Маленьким принцем» А. де Сент-Екзюпері, на думку Т. Тебешевської-Качак, отожднюються уявний і реальні світи.

До наративних стратегій письма Галини Пагутяк, які є ознаками, притаманними філософській прозі, належать пролепис і способи створення заголовкових комплексів творів.

Заголовки філософських імпровізацій Галини Пагутяк створюються різними способами: алюзією до біблійних образів, притч; збігом із однойменними творами інших авторів, зокрема Івана Франка; застосуванням пролептичного символу *сон*. Так, новела «Хам, син Ноя, того, хто врятував невинні істоти від потопу» і «Повість про Марію та Магдалену» використовують номени біблійних і євангельських образів і інтерпретують мотиви людського буття та його цінності, заголовок «Гірчичне зерно» пов'язує з євангельську притчами від Матвія та оповіданням Івана Франка, назви «Книга снів і пробуджень», «Сни Юлії і Германа», «Сон про час смерті» вказують на використання пролепису як наративної стратегії сюжету.

Низка дослідників, зокрема О. Вещикова, Т. Босунівська, Ю. Винничук, Т. Гребенюк, Г. Максименко, звертають увагу на те,

⁶⁵ Бокшань Г. Неоміфологізм у художній прозі Галини Пагутяк. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Bokshan_Halyna/Neomifolohizm_u_khudozhnii_prozi_Halyny_Pahutiak/.

⁶⁶ Бокшань Г. Неоміфологізм у художній прозі Галини Пагутяк. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Bokshan_Halyna/Neomifolohizm_u_khudozhnii_prozi_Halyny_Pahutiak/.

що пролепис, тобто наративний прийом, який полягає у випереджальній розповіді про якусь пізнішу подію, у містичній прозі є провідним художнім засобом, який реалізується через сновидіння й видіння. Першим у науковий обіг цей термін уводить Ж. Жанет; М. Каррі⁶⁷ в розробці «About Time. Narrative, Fiction and the Philosophy of Time» (2007) подає класифікацію пролепису, однією з ознак якого є передбачення (флешфорвард) майбутніх подій; Хосе Ортега-і-Гасетом стверджує, що будь-який романіст є «дивовижним сновидою», що відкриває свої сни для читачів: О. Ткачук у «Наратологічному словнику» порівнює пролепис із кадром із майбутнього, визначаючи його як «анакронію, що заходить уперед, у майбутнє стосовно «теперішнього моменту»⁶⁸; Т. Бовсунівська зауважує, що «в сучасній постмодерній практиці письма видіння й сон, фактично, складають єдину наративну схему»⁶⁹.

Літературознавці О. Вещикова, О. Галаєва, М. Гірняк, О. Романенко, М. Сур'як, Т. Тебешевська-Качак стверджують, що в прозі Галини Пагутяк («Гірчичне зерно», «Книга снів і пробудження», «Сни Юлії і Германа»), яка використовує наративну стратегію пролепису із оніричною (сновидіння) філософською образністю, онейротопі (комплекс художніх засобів, пов'язаний із зображенням сновидіння) є своєрідним композиційним стрижнем. Проте найкраще про художню рецепцію явища пише Ю. Винничук: «Твори Галини Пагутяк скидаються на сни, які авторка навіть читачеві, сни, які кожен може тлумачити по-своєму, вилузуючи з них таємницю»⁷⁰.

Усі типи пролепису, зокрема сни-передчуття, видіння, прикмети, ворожіння, Галина Пагутяк використовує в романі «Магнат» через образ Никловського, який бачить видіння. У повісті «Гірчичне зерно» Михайло Басараб передчуває свою долю та долю свого сина: «Мав тяжкий сон: у гарячці його голова звисла з ліжка. Басараб ніби лежав над прірвою, і, хоч йому було вигідно, зісподу тягло холодом і смертельним страхом: як не сам, то рано чи пізно чіпкі руки зіпхнуть його у прірву. Він довго мордувався, перш ніж прокинутися.

⁶⁷ Currie M. *About Time. Narrative, Fiction and the Philosophy of Time*. Edinburgh: University Press Ltd, 2007. 165 p.

⁶⁸ Ткачук О. Наратологічний словник. Тернопіль : Астон, 2002. 173 с.

⁶⁹ Бовсунівська Т. Достовірність онірокритики та її постмодерні стратегії. *Сучасні літературознавчі студії*. Випуск І. Онірична парадигма світової літератури. Збірник наукових праць. Гол. ред. В. І. Фесенко. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2004. С. 459.

⁷⁰ Винничук Ю. Королева снів // Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку. Львів: ЛА «Піраміда». 2003. С. 5.

<...> Подібний сон снився йому часто»⁷¹. Сновидіння, що пророкує долю цілого міста Кенісберга, наявне в романі «Сни Юлії і Германа».

Нестандартна за композицією та способом художнього вираження повість «Книга снів і пробуджень», яка складається із фрагментів, «уламків твору», декількох сюжетів «Книги ночі» – «Те, що трапилося з кимось іншим», «Те, що трапилося не зі мною», «Те, що трапилося з нами», «Те, що трапилося з нами всіма» – і побудована мозаїчно за правилами кінематографії. Розповідаючи історії від першої особи (героїні), авторка створює філософські роздуми й медитації про самотність людини у світі, пошуки Бога, відчуження від суспільства, створення іншого світу й втечу в нього.

Через свої ірреальні сновидіння Галина Пагутяк, за влучною характеристикою Ю. Винничука, стає справжньою «королевою снів»⁷¹.

Отже, екзистенційна, містична, неоготична, неоміфологічна філософська проза Галини Пагутяк постмодерної доби художньо переосмислює проблеми буття, філософії життя та смерті, інколи зображуючи межовий стан героїв. «Магічне плетиво її слів чарує й спокушає станом глибокої медитації, де можна знайти або вихід із зачарованого кола проблем, або... Прозу Галини Пагутяк справді важко читати, але коли вже вчитаєш – не відірвешся, смакуючи кожну сторінку, як добре вистояне червоне вино»⁷². Філософічність виявляється в трансформації ідей Григорія Сковороди, авторській міфологічній інтерпретації екзистенційних проблем. Удосконалюючи власні нарративні стратегії письма, серед яких герметизм, пролепсис, використання онейротопів, параболічність і притчевість, засоби створення заголовкових комплексів, письменниця створює свій неповторний неоміфологічний філософський ідіостиль.

3. Філософська рецепція «маленьких романів» Галини Тарасюк

Галина Тарасюк, яку називають «головою українського прозового матріархату»⁷³, розробляє жанр створеного нею «маленького роману» і є авангардом сучасної постмодерної української прози, на яку переходить на початку 90-х років. На сьогодні письменниця –

⁷¹ Винничук Ю. Королева снів // Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку. Львів: ЛА «Піраміда». 2003. С. 5.

⁷² Див. за: Тебешевська-Качак Т. Особливості художньої прози Галини Пагутяк (жанрово-стильовий аспект). *Слово і Час*. 2003. № 9. С. 58.

⁷³ Баран Є. Галина Тарасюк. *Україна молода*. 2009. 7 листоп. С. 9.

член Національної Спілки письменників України, Національної спілки журналістів України, Асоціації українських письменників, лауреат багатьох міжнародних літературних премій, зокрема ім. Г. Сковороди, ім. Олесея Гончара, ім. В. Сосюри, ім. С. Воробкевича, кавалер Ордена княгині Ольги, заслужений працівник культури України. Із її доробком знайомі читачі Італії, Австрії, Румунії, Латвії, Естонії, Туркменії, Польщі, Словаччини, Молдови. Серед її книг – «Дама останнього лицаря», «Між пеклом і раєм», «Жіночі романи», «Янгол з України», «Храм на болоті», «Мій третій і останній шлюб», «Новели», «Короткий танець на Віденському балу», «Ковчег для метеликів», «Цінь Хуань Гонь», «Гаспид і Маргарита» тощо. Письменниця творить яскраву філософську феміністичну прозу, доводячи, що «міра таланту, як і велич душі від статі не залежить»⁷⁴ (Г. Тарасюк). За це її творчість, обернену до «драматичного буття рідного народу в історичному «тепер» Л. Пастушенко називає «трепанациєю сучасності»⁷⁵, бо завжди безпосередня учасниця й аналітик подій, як сама образно пише, «ніколи поміж люди не з'являлася «кінно», а тільки «пішо».

У новелах Г. Тарасюк, творчо акумулює художньо-естетичні традиції В. Винниченка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, В. Стефаніка.

Літературознавчим аналізом творчості Галини Пагутяк у дисертаційних дослідженнях займаються А. Галич (Художні пошуки в українській постмодерній прозі: асоціонічний вимір), Л. Мірошніченко (Художня трансформація євангельських міфів у романах Г. Тарасюк), О. Федосій (Жанрові моделі сучасної української малої прози (Людмила Тарнашинська, Галина Тарасюк, Володимир Даниленко, Олександр Жовна), низка науковців присвячує статті окремим аспектам художнього дискурсу письменниці О. Вертипорох, О. Галич, Н. Зборовська, Т. Качак-Тебешевська, Ю. Ковалів, Є. Кононенко, Г. Насмінчук, Г. Паламарчук, Л. Пастушенко, В. Соболев, О. Ставнича, Н. Черненко. Дослідники зазначають, що більшість відгуків або зауваг подається у періодиці у вигляді рецензій та інтерв'ю в газетах «Літературна Україна», «Вечірній Київ», «День», «Доба», «Буковина»,

⁷⁴ Тарасюк Г. Достукатись до собору кожної душі... *Трепанация*: Літературознавчі праці рецензії, відгуки. Роздуми. Інтерв'ю. Бровари. 2006. С. 243–252.

⁷⁵ Пастушенко Л. Трепанация сучасності (або критичний модернізм Галини Тарасюк – української письменниці). *Літературна Україна*. 2004. 4 листопада. С. 6.

«Буковинське віче» й журналах «Дзвін», «Дніпро», «Березіль», «Слово і час» низкою авторів (А. Галич, Н. Зборовська, В. Китайгородська, О. Логвиненко, І. Любовик, Г. Насмінчук, М. Якубовська), однак вони швидше є оригінальними літературно-критичними есе, ніж ґрунтовними літературознавчими студіями.

Прозі Галини Тарасюк притаманна глибинна філософічність, іронічність, загальнолюдські й національні мотиви, у центрі художнього осмислення – коливання людської душі, яка шукає себе в мікро- і макросвіті, людина як образ і подоба Божа. Сама авторка називає свої твори «маленькими романами», зокрема роман-сповідь «Грішні, чесніші за херувімів», у якому життя українців передано через філософську рецепцію письменниці-оповідачки – учасниці й аналітика життя України на межі тисячоліть, або «Любов і гріх Марії Магдалени», у якому євангельська історія усвідомлюється через сучасний контекст, набуваючи універсального філософського значення.

Галина Тарасюк так іронічно пише про себе: «...займаюся дурницями – шукаю сенсу людського буття на конкретних прикладах існування своїх сучасників»⁷⁶, у такий спосіб ставлячи на перший план філософську складову своєї творчості.

Реінтерпретуючи біблійний інтертекст, Г. Тарасюк створює метажанр «літературного євангелія» як форму «реконструкції» християнського міфу в текстуальному просторі своїх текстів, у якому трансформуються давньохристиянські образи та сюжети, які, за Ю. Клим'юком, визначаються як філософсько-притчевий семантичний стрижень⁷⁷.

Г. Тарасюк, метою творчості якої є провокування думки, свої ідеї втілює у форму сконденсованого «маленького роману», у якому через притчі забезпечується, за О. Ставничою, їхнє «інтенсивне проживання-усвідомлення», оскільки її імпульс – «орієнтація на активізовану позицію реципієнта»⁷⁸. Притча в письменниці – жанрова одиниця, жанр-вставка або жанр-супутник, тобто це поліваріантний або «сателітний», або «внутрішньоструктурний складник філософського роману», що в усіх текстах є ознакою

⁷⁶ Тарасюк Г. Трепанация: Літературознавчі праці, рецензії, відгуки, інтерв'ю. Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК "Відродження"», 2006. С. 105.

⁷⁷ Клим'юк І. Притчевість як спосіб художнього зображення дійсності. *Питання літературознавства*. 1996. Вип. 3. С. 137.

⁷⁸ Ставничка О. Епістемологічний аспект романів-притч Г. Тарасюк. URL: <https://sworld.education/simpoz4/106.pdf>.

філософічності тексту. О. Ставнична виокремлює такі ознаки притчі у прозаїчному доробку Г. Тарасюк: «1) композиційні ознаки: виразна двоплановість – алегоричний або символічний план і його проєкція на певні життєві реалії; імпліцитна двокомпонентність; міфологемність сюжету; узагальненість образів, що дає можливість їх традиціоналізувати і використовувати в інших творах, піддаючи інтерпретації та переосмисленню»⁷⁹. Варто зауважити, що, на думку дослідниці, через те, що в притчах письменниці філософічність виявляється через відсутність повчання й дидактизму за допомогою вмотиваності вчинків, внутрішнього діалогу, заміни повчальних висловів художніми фігурами, уведенням загальнолюдського контексту, міфологічного часу й простору. Тому романи Г. Тарасюк про «чесну життєву стежку між пеклом і раєм» є «алегоричними соціально-філософськими притчами-параболами морально-етичного змісту із світським сюжетним планом»⁸⁰.

У романі-притчі (за визначенням авторки – романі-провокації) «Храм на болоті» спостерігається ефект «подвоєної притчі» із двокомпонентним сюжетом (подія-алегорія й пояснення-розв'язка ідеї), який містить ще три притчеві оповіді: про «життє гришного енергетика» (підрозділ «Притча про повержену гординю»), про «стронцієвого хлопчика» («Казка про...»), про Козаче болото та побудову на ньому Храму («Легенда»), у такий спосіб «великі істини» компонуються «через нанизування малих»; до того ж використовуються засоби пролепсису – видіння, пророчі сни.

У річищі християнського міфу, за Л. Мірошніченко, у романі-притчі усвідомлюється цей світ, «де мешкають людські істоти постає як арена змагань Світлих і Темних сил, місце, де точиться битва Добра зі Злом; Бог і Диявол ведуть неупинну боротьбу за душу Людини, намагаючись прихилити її кожен на свій бік»⁸¹. Символом межового стану є прадавній образ *болота* як уособлення зла, деградації землі. Із Одкровення Іоанна Богослова переосмислюється пророцтво про зорю *Полин*, яка асоціюється із Чорнобильською катастрофою, – місцем вирішальної боротьби Добра та Зла. Образ *Понтія Пілата* суголосний із мотивами поеми Івана Драча «Чорнобильська мадонна», який не бажає нести відповідальність за скоєне.

⁷⁹ Там само.

⁸⁰ Там само.

⁸¹ Мірошніченко Л. Художня трансформаціяєвангельських міфів у романах Г. Тарасюк: монографія. Кіровоград: Вид-во ПП “Поліум”, 2012. С. 114.

Роман-гіпотезу «Між пеклом і раєм» Г. Тарасюк репрезентує як «цілком вірогідну версію драматичної людської долі, що досліджується не від лукавого, не від пустопорожніх припущень, а через глибинне осягання духовних страждань, прозрінь, зцілюючих катарсисів і вимріяної гармонії буття»⁸². Філософські роздуми Мирона Волинця про сенс життя за допомогою засобів художності й абстрагування допомагають осягати сенс буття. Через стилізацію під біблійні тексти – житія, пророцтва, молитви – «твір сприймається і як політичний роман, і як детектив з історичними елементами, і як сучасна притча про місію земну кожного з нас, і як театр абсурду до того ж одного актора, і як сповідь пророка без вітчизни... А головне, він примушує замислитися над сенсом життя і над сьогоднішнім»⁸³. Л. Мірошніченко відзначає такі прийоми притчевості в романі-гіпотезі «Між пеклом і раєм», як «смісловий темпоральний паралелізм, біблійну ремінісцентність, дублювання структури притчі в реалістичному плані сюжету, наявність образів-ідей та образів-алегорій»⁸⁴.

«Маленький притчевий роман» Г. Тарасюк «Любов і гріх Марії Магдалини» має, на думку О. Ставничої, «ускладнений філософський наратив, у якому синтезовано елементи різних жанрів: фабульні бібліотеми й цитати з Нового Завіту, драматургічні епізоди, реалістичну повість, авторські притчі, щільно вплетені в подієву й смислову канву»⁸⁵, що притаманно соціально-філософському роману-притчі. Це неканонічне Євангеліє, апокриф, агіографічне письмо із персонажами Марія Магдалина, Іуда Іскаріот, Ліліт, автором якого є Марія Бокань, дружина художника, яка, переосмислюючи своє життя, розуміє марність свого існування. Л. Мірошніченко звертає увагу на метатекстуальний зв'язок тексту із заголовком-алюзією на євангельський міф, який інтегрується в роман, щоб той набув філософського узагальнення й притчевості.

Притчі-вставки спираються на першоджерело – канонічне Євангеліє від Матвія: Таємна вечеря (остання перед виставкою вечірка в майстерні Мольфара), сон учнів, сад Гетсиманський із

⁸² Тарасюк Г. Трепанация: Літературознавчі праці, рецензії, відгуки, інтерв'ю. Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. С. 134.

⁸³ Там само. С. 170.

⁸⁴ Мірошніченко Л. Художня трансформаціяєвангельських міфів у романах Г. Тарасюк: монографія. Кіровоград: Вид-во ПП «Поліум», 2012. С. 122.

⁸⁵ Ставничка О. Епістемологічний аспект романів-притч Г. Тарасюк. URL: <https://sworld.education/simpoz4/106.pdf>.

зрадою Іуди (передчуття Марії перед виставкою, її поява в залі під час «мистецької дискусії»), зречення апостола Петра (відступництво Мотрина) тощо. Варто зауважити, що сюжетна канва, у свою чергу, впливає на євангельську притчу, перекодовуючи її. Перед читачем розгортається постійний філософський пошук, який завершується лаконічними концептуальними висловами-повчаннями, представленими, за О. Ставничою, такими способами: *підсумок-афоризм* із сенсом притчі-вставки («Жаль, що живих пророків ніхто не чує»⁸⁶; *розгорнутий афоризм з поступовим прироцненням змісту* («Життя має здатність не закінчуватися тоді, коли того дуже хочеш. Кінець настає тоді, коли найменше його ждеш. Так життя мстить за нашу невдячність, за дрімуче, варварське невміння прожити його по-людськи»⁸⁷); афоризм-питання («Але зрада... хіба це шлях до порятунку?»⁸⁸).

Поглиблюють філософічність і віршовані вставки із експресивною й змістовною афористичною образністю, серед яких є алюзії й ремінісценції на послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненародженим...» і «Заповіт» («Хто ми такі? Якого батька діти? // Яка на світ нас мати привела? // І по яких живемо заповітах // в безверхій хаті, без кола й двора?»⁸⁹).

Поліфонічний роман-провокація Г. Тарасюк, який має два заголовка: перший – «Смерть – сестра самотності» (1992) і після переробки другий – «Сестра моєї самотності» (2008), стає «Книгою року – 2009» і здобуває премію ім. І. Нечуя-Левицького, порушує, за Л. Пастушенком, проблеми жінки-літераторки із «фатальним самоїдством справжнього митця» й посередності із фальшивою славою⁹⁰.

У Олександрі Рибенко-Ясінської сформована цинічна життєва філософія із тринадцятьма заповідями – «Маленькі секрети великої жінки», для неї не існує моральних цінностей, заборон і перешкод. Життє героїні у формі монологу-сповіді, яку дослідниця

⁸⁶ Тарасюк Г. Любов і гріх Марії Магдалини: Вибране. Поезія. Проза. Чернівці: Облдрук, 1995. С. 164.

⁸⁷ Тарасюк Г. Любов і гріх Марії Магдалини: Вибране. Поезія. Проза. Чернівці: Облдрук, 1995. С. 162.

⁸⁸ Там само. С. 169.

⁸⁹ Там само. С. 166.

⁹⁰ Пастушенко Л. Трепанія сучасності (або критичний модернізм Галини Тарасюк – української письменниці). *Літературна Україна*. 2004. 4 листопада. С. 6.

О. Вертипорох називає «проходження індивідуальності крізь себе»⁹¹, має дві частини: історію гріха й історію покаяння. У другій частині актуалізовано біблійні тексти Старого Заповіту, книги Буття, Книга пророка Екклесіаста, Книга Йова, Пісня пісень, Книга пророка Екклесіаста, звернення до якої переважає за чисельністю. Саме повернення до біблійних цінностей під час екзистенційного вибору змінює героїню, яка розуміє, що її шлях до *Вершини* не праведний, і треба її досягати іншими способами («У смиренстві й терпінні – спасіння, спасіння, спасіння»⁹²). Тоді ж починає розмірковувати над сенсом життя: «Камо грядеши, жінко? Куди, жінко, несе тебе і яка сила – чиста... нечиста... нестримна течія життя? По що? За чим? Що жене тебе по цьому світу? Чого тобі бракує? Заради чого падаєш? Задля чого встаєш і зводиш муками ДУШУ? Від кого ти, ЖІНКО, – від Бога чи сатани? До кого ти, Жінко, до Бога чи до диявола так постилала, так постилаєш, забувши, згадавши себе? Ти тільки на півдорозі... До чого? До кого? До себе? До істини? Народу? До України?... Але чому ти все ще на півдорозі, коли закінчується день і життя завершується, чому ти лише на півдорозі? Бо власною смертю вмирає довершений?»⁹³. Пройшовши через *гротескний катарсис*, Олександра очищується, починає розуміти справжні цінності й йти до вершини праведним шляхом.

У віртуально-гротескному романі Г. Тарасюк «Гаспид і Маргарита» *гротескний катарсис* реалізується через дзеркальну гру з філософським романом М. Булгакова «Майстер і Маргарита», проте твір має бурлескний характер: високому стилю філософського прототексту протиставляється гротеск і блюзнірство метатексту. «Криве дзеркало» гротескних абсурдних і алогічних ситуацій, через яке проходять герої роману, допомагають їм відкрити вічні цінності й морально відродитися. Авторкою використовуються прийоми «дзеркального» письма – карикатура, галюцинації, сни, підміни, контраст, особливо «маски», примари, маріонетки, двійники, які є віддзеркаленням фальшивої системи вартостей, виродження людської душі й зникнення життя.

Збірка «Янгол з України» містить новели й маленькі романи «Блудниця Вавілонська» і «Грішні, чесніші за херувимів».

⁹¹ Вертипорох О. Авторська рефлексія жіночої екзистенції в романі Галини Тарасюк «Сестра моєї самотності». *Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки*. 2015. Вип. 30. С. 102.

⁹² Тарасюк Г. Сестра моєї самотності. К.: «Освіта України». 2010. С. 166.

⁹³ Тарасюк Г. Сестра моєї самотності. К.: «Освіта України». 2010. С. 166.

Г. Тарасюк пише про катарсис, який охоплює весь український народ, бо янголи добра й світла народжуються саме в нас. У романі-сповіді «Грішні, чесніші за херувімів...» Г. Тарасюк використовує біблійний міф для створення широкої картини «українського життєвого світу» через систему культурних кодів. У творі з філософського погляду авторки, що продовжує довженківські традиції, досліджується родинне Різдво-гніздо, родовід, який допомагає зрозуміти витoki світогляду українців різних верств на зламі тисячоліть.

Роман-провокація, або за визначенням Г. Тарасюк – «сардонічний роман-утопія», «Цінь Хуань Гонь» подає авторське бачення майбутнього України. Заголовок «Повість временних лет» алюзійно нагадує про згубність розбрату в державі. Роман-версія «Зоре моя вечірняя, або «Пророк і Марія» повертає нам справжнього Тараса Шевченка із його проблемами та вадами, звільнюючи від «ідеалогічної експлуатації».

У малій прозі осмислюється проблема збереження моральних цінностей. Так, новела «Вгору стежкою, що веде вниз» (інша назва – «І Бог покинув його...»), побудована у формі внутрішнього монологу, подає усвідомлення героєм свого життя як «стежки, що веде вниз» через нехтування справжніми цінностями людського буття. Трагізм хиткої межі між тимчасовим і вічним (за О. Федосій, двоплощинна часопросторова модель буття⁹⁴) осмислюється в новелі «Ковчег для метеликів», бо *Метелик* – це хвора дитина, яка балансує між реальним (батьки, баба, дікарі) та ірреальним (Ангелик, Бог, летюче дерево). Новели «Бермудській трикутник», «Смерть Марата», «Політ із Серафімою» актуалізують проблему «митець і суспільство» через нарративні технології використання внутрішнього мовлення героїв, потоку свідомості, галюцинаційних візій.

Новітні новели Г. Тарасюк «Пирого для повстанців» про події Помаранчевої революції й «Москалі йдуть!» продовжують традиції Миколи Хвильового («Я (Романтика)», «Мати») і Ю. Яновського («Вершники»), зображуючи людські стосунки на тлі суспільних явищ у кризові часи зламу епох – ідеологічні протистояння в родині, які роблять рідних людей ворогами.

Отже, соціально-філософські притчеві твори Галини Тарасюк, демонструючи концепцію авторефлексивного постмодерного твору,

⁹⁴ Федосій О.О. Художня специфіка жіночих образів у новелах Галини Тарасюк. *Наукові записки*. Тернопіль «ТНПУ», 2010. № 30. С. 131-140.

акцентують увагу на поліваріативному пошуку відповідей на «вічні» питання, збереженні моральних цінностей у сучасному світі, художньо досліджують проблему існування людини в «контексті сучасного життя». Притчевість є системою для її прозового доробку, маючи такі ознаки, як біблійність на ґрунті національної міфології, тобто «українізація». Інтерпретація християнського релігійного дискурсу є філософським міркуванням Г. Тарасюк над загальнолюдськими проблемами буття, причому загальнолюдські ідеї осучаснені через національне осмислення. Гротескний катарсис допомагає всебічно висвітлити проблеми апокаліптичності буття, фальшивих цінностей і окреслити шляхи відродження людського в людині.

ВИСНОВКИ

Філософічність прози кінця ХХ – початку ХХІ століття виявляється через постмодерне художнє осмислення філософських проблем буття, схильність персонажів і оповідача до глибоких роздумів, рушієм сюжету стають розвиток і протиборство ідей, що представляє жанр притчі (Мирослав Дочинець, Галина Пагутяк, Галина Тарасюк), неоміфологічний філософський роман (Галина Пагутяк), «маленький» філософський роман (Галина Тарасюк), філософські новели й романи (Галина Пагутяк, Мирослав Дочинець, Галина Тарасюк), а провідним художніми прийомом і лейтмотивом стає діалог із традицією та філософськими, релігійними, етичними концепціями.

Мирослав Дочинець у збірці філософських новел «Єдин» у притчевій формі інтегрує полівалентний світ. Надаючи перевагу притчевості та параболічності, автор їх використовує для створення унікальних заголовкових комплектів, неповторної структури тексту, складної образної системи. У філософська проза М. Дочинця наявні такі ознаки постмодерної притчевості, як метафоризація, полісемантичність, двоплановість, міфологічне світовідчуття, моральний експеримент, біблійна символіка.

Домінантна риса індивідуального стилю Галини Пагутяк – герментичність, яка підпорядковує твір філософським поглядам авторки. Проза письменниці відображує художній світ за допомогою неоміфів, які усвідомлюються як переосмислення біблійних і міфологічних притч і прототекстів. Інтерпретація філософських ідей Григорія Сковороди переплітається із авторською міфологічною. Створюються власні наративні стратегії письма із використанням

пролепсису, онеротопів, параболічності та причевості, особливості заголовкового комплексу.

Філософський доробок Галини Тарасюк – поліваріативні притчеві постмодерні твори, у яких авторка шукає відповіді на «вічні питання» існування в сучасному світі. Системотворчою є біблійність на ґрунті національної міфології, тобто «українізація». Християнський релігійний дискурс є підґрунтям для філософського міркування над проблемами буття. Серед визначальних рис авторського стилю – притчевість, параболізм, гротескний катарсис, що допомагають накреслити шляхи відродження в людині людського.

АНОТАЦІЯ

Досліджено поняття, особливості та генезу філософської прози початку ХХІ століття в українському дискурсі, з'ясовано, що параболічність, причевість, метафоризація, полісемантичність, двоплановість, ускладненість часопростору, пролепсис міфологічне світовідчуття, біблійна символіка, моральний експеримент є ознакою постмодерної філософської літератури, розглянуто збірку філософських новел Мирослава Дочинця «Єдин», корпус текстів новел, повістей, романів Галини Пагутяк і Галини Тарасюк як зразки філософського твору, проаналізовано характеристики різноманітних моделей створення заголовкового комплексу та використання притчевості, пролепсису й онеротопів у зазначених авторів.

Установлено, що прозові мініатюри Мирослава Дочинця «Єдин» є філософськими новелами з елементами причевості через наявні в них такі ознаки: параболічна структура; двоплановість або наявність підтексту; ускладнений часопростір; міфологічне амбівалентне світовідчуття, особливістю якого є глибоко релігійний християнський світогляд, поєднаний із язичницькими «вкрапленнями»; моральний експеримент із ситуацією екзистенційного вибору.

З'ясовано, що домінанти індивідуального стилю Галини Пагутяк – герментичність, яка підпорядковує твір філософським поглядам авторки, проза письменниці відображає художній світ за допомогою неоміфів, які усвідомлюються як переосмислення біблійних і міфологічних притч і прототекстів.

Розглянуто філософський доробок Галини Тарасюк як поліваріативні притчеві постмодерні твори, у яких авторка шукає відповіді на «вічні питання» існування в сучасному світі.

Системотворчою є біблійність на ґрунті національної міфології, тобто «українізація». Серед визначальних рис авторського стилю виявлено притчевість, параболізм, гротескний катарсис, що допомагають накреслити шляхи відродження в людині людського.

Розвідка сприяє розумінню того, що творчий доробок Мирослава Дочинця, Галини Пагутяк, Галини Тарасюк у притчевій формі відкриває нам інший світ, чи інший духовний вимір світу, інтелектуально наснажений, філософськи полівалентний, оскільки ідіостиль письменника надає перевагу філософському осмисленню дійсності, яким просякнуті заголовки творів, їхня структура, образна система, наративні стратегії.

Література

1. Currie M. *About Time. Narrative, Fiction and the Philosophy of Time*. Edinburgh: University Press Ltd, 2007. 165 p.
2. Umanska T. The phenomenon of philosophical prose in Ukrainian literature of the beginning of the 21st century. *International scientific conference «Current trends and fields of philological studies in the challenging reality»* : conference proceedings (July 29–30, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 452 p.
3. Артюх А. Герметичність як засіб світобудови у прозі Галини Пагутяк. Множинність часопросторових моделей. *Slavistika v modernim svete*: Conference mladých slavistů III. Praha, 2008. С. 117-124.
4. Атаманчук Н., Пасічніченко А. Характерні ознаки філософсько-естетичного звучання та інтелектуальної прози в літературі ХХ століття. URL: [tps://shag.com.ua/zmis-t-atamanchuk-nina-pasichnichenko-anjela.html?page=17](https://shag.com.ua/zmis-t-atamanchuk-nina-pasichnichenko-anjela.html?page=17).
5. Баран Є. Зоїлові трені: літературно-критичні тексти. Л., 1998. С. 98-100.
6. Баран Є. Галина Тарасюк. *Україна молода*. 2009. 7 листоп. С. 9.
7. Бовсунівська Т. Достовірність онірокритуки та її постмодерні стратегії. *Сучасні літературознавчі студії*. Випуск І. Онірична парадигма світової літератури. Збірник наукових праць. Київ: Вид. центр КНЛУ. 2004. С.14–22.
8. Бокшань Г. Неоміфологізм у художній прозі Галини Пагутяк. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Bokshan_Halyna/Neomifolohizm_u_khudozhnii_prozi_Halyny_Pahutiak/.

9. Бокшань Г. Трагедія Кенігсберга в неоміфологічній інтерпретації Галини Пагутяк (на матеріалі роману «Сни Юлії і Германа»). *Сучасні літературознавчі студії*. 2015. Вип. 12. С. 67–76.

10. Бокшань Г. Філософсько-релігійні мотиви в антиутопіях «Господар» Галини Пагутяк і «Марсіанські хроніки» Рея Бредбері. *Південний архів. Філологічні науки: збірник наукових праць*. Випуск LX. Херсон : ХДУ, 2014. С. 105–109.

11. Васьків М. Наративні особливості «Криничара» М. Дочинця: повчання через розповідь. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2013. Вип. 1. С. 25–29.

12. Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць*. Вип. 19. Ужгород: Говерла, 2014. С. 17 – 21.

13. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2014. Вип. 2. С. 8 – 12.

14. Величко С. Поняття «параболічний роман» як літературознавча проблема. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Філологічні науки (літературознавство). 2018. №1 (21). С. 27 – 32.

15. Веремчук Ю. Притчевість та асоціативність у поезиці п'єси-притчі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. Вип. 30. С. 152 – 155.

16. Вертипорох О. Авторська рефлексія жіночої екзистенції в романі Галини Тарасюк «Сестра моєї самотності». *Вісник Черкаського університету*. Серія : Філологічні науки. 2015. Вип. 30. С. 99-107.

17. Вещикова О. Типологія літературного пролепсису в контексті наратологічних концепцій часу. *Держава та регіони: науково-виробничий журнал*. Серія: Гуманітарні науки. 2014. № 4 (39). С. 21–24.

18. Винничук Ю. Королева снів // Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку. Львів: ЛА «Піраміда». 2003. 176 с.

19. Галич О. Феміністична проза Галини Тарасюк. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, 2010. С. 145–149.

20. Гірняк М. Від притулку до дому: специфіка часопросторових координат у дилогії Галини Пагутяк «Писар Східних воріт притулку» і «Писар Західних Воріт притулку». *Сучасні літературознавчі студії. Феномен дому в літературознавчі перспективі*. № 13. 2016. С. 138 – 152.
21. Дочинець М. Єдин: [прозові мініатюри]. Мукачево: Карпат. вежа, 2019. 252 с.
22. Зборовська Н. Психологія і літературознавство: посібник. К. 2003.
23. Зборовська Н. Реальність суб'єктивності та абсолют тексту. *Слово і час*. 1996. №11-12. С. 34 – 39.
24. Іщенко О. Рецепція творчості Мирослава Дочинця в літературно-критичній думці. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 5. Т. 1. С. 141 – 145.
25. Карпенко Ю. Назва твору як об'єкт ономастики (переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29 – 37.
26. Клим'юк І. Притчевість як спосіб художнього зображення дійсності. *Питання літературознавства*. 1996. Вип. 3. С. 132 – 141.
27. Ковалів Ю. Романні експерименти Галини Тарасюк / Ю. Ковалів. – Тарасюк Галина. *Трепанажія* : Літературознавчі праці, рецензії, відгуки. Роздуми, інтерв'ю. – Бровари : Відродження, 2006. – С. 287-294.
28. Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія. 2007. 751 с.
29. Мафтин Н. Становлення наративної стратегії української новелістики *Слово і час*. 2003. № 12. С. 42–49.
30. Михед Т. Притча як принцип організації романтичного наративу. *Літературна компаративістика*. Вип.1. К.: ПЦ «Фоліант», 2005. С. 86–97.
31. Мірошніченко Л. Відтворення біблійного інтертексту в романі «Любов і гріх Марії Магдалини». *Актуальні проблеми української літератури і фольклору* : збірник наук. праць. Випуск 15. Донецьк. 2010. С. 279 –288.
32. Мірошніченко Л. В. Трансформація євангельських міфів у романі Г. Тарасюк «Грішні, чесніші за херувимів». *Науково-популярний щомісячник «Бористен»*. Дніпропетровськ, 2009. № 7. С. 15.

33. Мірошніченко Л. Художнє втілення євангельських міфів у романі Г.Тарасюк «Любов і гріх Марії Магдалини». *Тайни художнього тексту* : збірник наук. Праць. Випуск 9. Дніпропетровськ: Пороги, 2009. С. 113–116.

34. Мірошніченко Л. Художня трансформація євангельських міфів у романах Г. Тарасюк: монографія. Кіровоград: Вид-во ПП «Поліум», 2012. 180 с.

35. Насмінчук Г. Автобіографічний роман Галини Тарасюк у діалозі з філософією екзистенції. *Слово і час*. 2018. № 10. С. 55–65.

36. Насмінчук Г. Гротескна модель українського життя в романі-антиутопії «Цінь Хуань Гонь» Галини Тарасюк. *Вісник Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка*. Сер.: Літературознавство. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 1. С. 461–463.

37. Насмінчук Г. Екзистенційний вимір роману Галини Тарасюк «Між пеклом і раєм». *Вісник Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка*. Сер.: Літературознавство. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 1. С.158–161.

38. Насмінчук Г. Міфологізація українського часопростору в експериментальних романах Галини Тарасюк. *Науковий вісник Східноукраїнського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. 2012. № 12. С. 96–101.

39. Насмінчук Г. «Слово, стою у підніжжі твогому...»: Творчість Галини Тарасюк у реаліях українського часопростору. *Дивослово*. 2019. № 6. С. 44–56.

40. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі ХХ століття. К.: Либідь, 1999. 446 с.

41. Пагутяк Г. Гірчичне зерно : повість. Гірчичне зерно : повісті. Київ : Радянський письменник, 1990. С 5–122.

42. Пагутяк Г. Діти. *Діти* : повісті і роман. Київ : Рад. письменник, 1982. С. 13–60.

43. Пагутяк Г. Кров і піт вигаданого світу : новели та оповідання. Потонулі в снігах : новели, оповідання та есеї. Львів : ЛА «Піраміда», 2010. С. 13–86.

44. Пагутяк Г. Магнат: роман. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. 2014. 256 с.

45. Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку. Писар Східних Воріт Притулку; Писар Західних Воріт Притулку : романи. Львів : ЛА «Піраміда», 2001. 140 + 136 с.

46. Пагутяк Г. Філософський камінь. *Діти* : повісті і роман. Київ : Рад. письменник, 1982. С. 219–319.
47. Пастушенко Л. Трепанация сучасності (або критичний модернізм Галини Тарасюк – української письменниці). *Літературна Україна*. 2004. 4 листопада. С. 6.
48. Пінчук Т. Уманська Т. Притчевість збірки Мирослава Дочинця «ЄДИН» як ознака інтелектуалізації його прози. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Том 32 (71). № 4. Частина 2. С. 267-272.
49. Погребна Я. Аспекти сучасної міфопоетики. URL:<http://www.niv.ru/doc/pogrebnaaya-aspekty-ifopoetiki/index.htm>.
50. Поліщук О. У пошуках незайманого світу. *Слово і Час*. 2002. № 7. С. 65.
51. Синицька Н. Характерні ознаки інтелектуальної прози. *Слово і час*. 2003. № 11. С. 75-80.
52. Сипа Л. Жанрова природа європейського філософського роману. *Інтернаука*. 2018. № 16 (56). С. 57–63.
53. Словарь української мови: в 4 т. Т. 1. За ред. Б. Грінченка. К., 1907 – 1909. С. 466.
54. Соловей Е. Поезія пізнання: Філософська лірика в сучасній літературі. К: Дніпро, 1991. 271 с.
55. Ставнича О. Епістолологічний аспект романів-притч Г. Тарасюк. URL: <https://sworld.education/simpoz4/106.pdf>
56. Тарасюк Г. Достукатись до собору кожної душі... Трепанация: Літературознавчі праці рецензії, відгуки. Роздуми. Інтерв'ю. Бровари. 2006. С. 243–252.
57. Тарасюк Г. Любов і гріх Марії Магдалини: Вибране. Поезія. Проза. Чернівці: Облдрук, 1995. 384 с.
58. Тарасюк Г. Новели: Проза. Бровари: Видавництво ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 420 с.
59. Тарасюк Г. Сестра моєї самотності. К.: «Освіта України». 2010. 320 с.
60. Тарасюк Г. Трепанация: Літературознавчі праці, рецензії, відгуки, інтерв'ю. Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 320 с.
61. Тарасюк Г. Храм на болоті: новочасна притча. Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2007. 222 с.

62. Тебешевська-Качак Т. Особливості художньої прози Галини Пагутяк (жанрово-стильовий аспект). *Слово і Час*. 2003. № 9. С. 51-58.

63. Ткачук О. Наратологічний словник. Тернопіль : Астон, 2002. 173 с.

64. Уманська Т. Особливості заголовкового комплексу збірки притч Мирослава Дочинця «Єдин» як ознака філософічності. *Актуальні проблеми слов'янської філології: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Укладач І. М. Бакаленко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. С.109-112.

65. Федосій О.О. Художня специфіка жіночих образів у новелах Галини Тарасюк. *Наукові записки*. Тернопіль «ТНПУ», 2010. №30. С. 131-140.

66. Франко І. Гірчичне зерно: оповідання. Зібрання творів у 50 т. Київ : Наукова думка, 1979. Т. 21. С. 319–332.

67. Хопта С. Архетипно-нративні концепти творчості Г. Пагутяк крізь призму екзистенційних модусів буття: філософсько-літературознавчий підхід. *Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології. Studia methodologica*. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. Вип. 24. С. 255-260.

68. Шикиринська О. Філософська проза як художній феномен риторичної епохи. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. 2014. Вип. 25. С. 246-256.

Information about the author:

Umanska Tamara Oleksandrivna,

Postgraduate Student

State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University»

3, Kovalia str., Poltava, 36000, Ukraine